

پیوندهای تاریخ روزنامه‌نگاری ایران و هند

○ پژوهش و تألیف: سعید اسدی*

۱۰۱

«در میان مردم و اقوام زیادی که با هند تماس یافته و بر آن تأثیرگذار بوده‌اند، قدیمی‌ترین و ماندگارترین آنها ایرانیان بوده‌اند.»

جواهر لعل نهرو

اشاره

هندوستان کشوری است که در آن بیش از ۶۰ هزار روزنامه و نشریه (به ۱۲۳ زبان مختلف) منتشر می‌شود، روزانه ۵ تا ۶ رسانه نوشتاری جدید متولد می‌گردد و تعداد زیادی از مطبوعات دارای تیراژهای میلیونی هستند. پرخواننده‌ترین روزنامه جهان و پرتیراژترین روزنامه انگلیسی زبان جهان نیز متعلق به هند است.

تاریخ مطبوعات ایران و هند به واسطه حضور و نفوذ زبان فارسی و هنر، فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی در هند، به مدت هشت قرن با یکدیگر گره خورده و دارای فصول مشترکی هستند. اولین دستگاه تایپ فارسی در شهر کلکته ساخته شده و برای انتشار نخستین مطبوعات فارسی زبان جهان در آنجا به کار گرفته شده و این شهر یکی از مهم‌ترین پایگاه‌های مطبوعات ایران در دوره قاجار بوده است. از سوی دیگر اولین دوره تاریخ روزنامه‌نگاری در هند نیز با زبان فارسی عجین گردیده و اندیشمندان آزادی‌خواه ایرانی از جمله سید جمال‌الدین اسدآبادی و مؤیدالاسلام کاشانی سهم مهمی در نهضت استقلال هند داشته‌اند که بخش اعظم این نقش از طریق روزنامه‌نگاری بوده است.

در این پژوهش ریشه‌های مشترک و پیوندهای تاریخی روزنامه‌نگاری مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است.

تاریخ صنعت چاپ و نشر در هندوستان و تاریخ مطبوعات فارسی زبان، سرآغاز مشترک دارند. نخستین دستگاه چاپ در هند توسط سرچارلز ویلکینز^۱، مستشرق انگلیسی که در سال ۱۷۷۰ برای امر نویسندگی و چاپ در کمپانی هند شرقی مأمور شده بود، در شهر «هوگلی»^۲ بنگال راه‌اندازی شد. سرویلکینز که زبان بنگالی و فارسی را به خوبی آموخته بود، برای اولین بار حروف بنگالی و فارسی را نیز طراحی کرد و برای انتشار به کار گرفت.

زبان فارسی ۶۳۴ سال (از ۱۲۰۳ تا ۱۸۳۷ میلادی) زبان دولتی و رسمی منطقه بنگال بود؛ و طی این دوره هزاران کتاب به زبان فارسی نگاشته شد که مهمترین آثار تاریخی ادبیات فارسی از جمله دیوان حافظ، کلیات سعدی و شاهنامه فردوسی برای اولین بار در کلکته^۳ به چاپ رسید.

در پی تلاش «ویلیام بولتز»^۴، کارمند سابق کمپانی هند شرقی، در سال ۱۷۷۶ برای انتشار روزنامه، که به علت مخالفت شورای مدیران کمپانی ناموفق ماند، برای اولین بار یک جراح انگلیسی به نام «جیمز آگوستوس هیکی»^۵ در ۲۹ ژانویه ۱۷۸۰ با انتشار یک هفته‌نامه دوبرگی به نام «بنگال گزت»^۶ یا «کلکته جنرال ادورتایزر»^۷، موفق به بنیانگذاری روزنامه‌نگاری و مطبوعات در سرزمین هند شد. هیکی از منتقدین سرسخت کمپانی هند شرقی بود و برای آزادی بیان در شبه قاره تلاش زیادی به عمل آورد. وی یک بار به ۴ ماه و بار دیگر به یک سال زندان و هر دو بار همچنین به پرداخت ۵۰۰ روپیه جریمه محکوم گردید و این فشارها که موجب تنگدستی وی نیز شده بود، منجر به تعطیلی روزنامه و بازگشت وی به زادگاهش گردید.

در سال ۱۷۸۰ «وارن هستینگز»^۸، اولین فرماندار کل کمپانی هند شرقی در بنگال که شیفته ادبیات اسلامی شده بود، اقدام به تأسیس مدرسه‌ای در کلکته برای آموزش و ترویج زبان فارسی و عربی نمود که «کالج محمدان کلکته» نام گرفت. در دهه‌های بعد، دانشکده‌ها و مدرسه‌های متعدد زبان فارسی در سایر نقاط هند ایجاد گردید.

هر چند برخی محققین به چاپ یک آگهی فارسی در شماره مورخ ۱۰ نوامبر ۱۷۸۱ نشریه‌ای به نام «ایندیانا گزت»^۹ که آن هم در کلکته منتشر می‌شد، به عنوان نخستین ظهور متن فارسی در مطبوعات اشاره کرده‌اند، اما بدون شک تاریخ تولد روزنامه‌نگاری فارسی را باید ۴ مارس ۱۷۸۴ دانست که انتشار هفته‌نامه «کلکته گزت»^{۱۰} به دست یکی از افسران کمپانی هند شرقی به نام «فرانسیس گلاوین»^{۱۱} آغاز گردید. این نشریه دارای ستون ثابتی به زبان فارسی بود که اخبار دهلی و قلعه سرخ (مرکز حکومت) را منعکس می‌نمود. گلاوین که خود نویسنده معروف زبان فارسی و بنیانگذار مطالعات فارسی در بنگال بود، ترجمه انگلیسی اشعار کلیم کاشانی و داستانهای فارسی بهارستان جامی را نیز در این نشریه چاپ می‌کرد. (کلیم کاشانی، از شعرای بزرگ قرن یازدهم هجری، در دوران جوانی رهسپار هند شده بود. او سال آخر عمر خود را در هند سپری

کرد و در کشمیر به خاک سپرده شد.

به تدریج صنعت مطبوعات و حرفه خبرنگاری در هند رواج بیشتری پیدا کرد و ایالت بنگال همچنان در این مسیر پیشگام بود؛ به طوریکه چاپ نخستین نشریه‌های بنگالی، فارسی، اردو و هندی زبان از کلکته آغاز گردید.

با توجه به اینکه احکام رسمی صادره از سوی دادگاههای هند، به زبان فارسی اعتبار داشت، یک نشریه بنگالی زبان به نام «سماچار دَرپِن»^{۱۲} (به معنی آینه اخبار) نیز که در سال ۱۸۱۸ توسط مبلغین مسیحی از شهر سیرامپور منتشر می‌شد، اختطاریه‌های دادگاه و آگهیهای تجاری را به زبان فارسی چاپ می‌کرد.

«راجا رام موهان روی»^{۱۳} (۱۸۳۳ - ۱۷۷۲) که از او به عنوان «سازنده هند نوین» یاد می‌شود، پس از آنکه دو هفته‌نامه به زبانهای انگلیسی و بنگالی در سال ۱۸۲۱ تأسیس نمود، هفته‌نامه فارسی زبان «مرآت الاخبار» را نیز در ۱۲ آوریل ۱۸۲۲ پایه‌گذاری کرد که می‌توان آن را اولین روزنامه (هفتگی) کاملاً فارسی جهان محسوب کرد. البته برخی منابع ایرانی، به روزنامه فارسی زبان دیگری به نام «هندوستانی» یا «اخبار هندوستانی» اشاره نموده‌اند که توسط شخصی به نام «موسوی اکرام علی» با چاپ سنگی در کلکته منتشر می‌شده و تاریخ انتشار آن ۱۸۱۰ یا ۱۸۲۰ ذکر شده است؛ ولی اطلاعات قابل وثوقی درباره آن وجود ندارد.



راجا رام موهان روی

راجا رام موهان روی، متولد منطقه هوگلی در بنگال و یک هندو بود. لیکن چنانکه دکتر محمد امین، استاد بازنشسته دانشگاه کلکته بیان می‌دارد، مطالعه فلسفه معتزله مبنی بر عقل‌گرایی و آزادی عقیده، در نوجوانی ذهن او را تحت‌تأثیر قرار داده و منجر به این شد که زبانهای عربی و فارسی و همچنین قرآن و علوم اسلامی را بیاموزد. فلسفه اسلامی و عرفان حافظ و سعدی چنان وسعتی به دیدگاههای وی بخشید که منکر تعدد خدایان و پرستش بتها شد و حتی کتابی به نام «تحفة

الموحدين» به نگارش درآورد.

وی در سال ۱۸۲۸ سازمانی به نام «براهمو سماج»^{۱۴} را در شهر مرشدآباد، پایتخت وقت دولت بنگال، تأسیس نمود که با الهام از تعلیمات ادیان اسلام، مسیحیت و هندوئیسم، مروج دیدگاه توحیدی بود و از آن به عنوان نهاد رنسانس هندوئیسم نیز یاد شده است. وی آن قدر بر زبان عربی و فارسی و علوم اسلامی مسلط شد که به عنوان یک روحانی بزرگ مسلمان معروف گردید و حتی مبلغین مسیحی، او را از باب تمسخر «مولوی» می خواندند. ورود وی از سال ۱۸۱۵ به عرصه سیاسی کشور و سپس به عرصه مطبوعات، به عنوان صبح بیداری مشرق زمین تلقی شده است. مرآت الاخبار حاوی سرمقاله‌های عالمانه و جسورانه بود و دیدگاههای آزادی خواهانه آن موفق به جلب حمایت افراد مترقی جامعه گردید. سیاستی که در این روزنامه پیگیری می شد می توان در محورهای ذیل خلاصه کرد:

- ترویج صلح و آشتی بین پیروان فرهنگها و ادیان مختلف

- تکریم فلسفه و فرهنگ باستانی هند در عین توجه به نوگرایی، اصلاحات و فراگیری علوم غربی و زبان انگلیسی

- انتقاد سازنده از برخی سیاستهای دولت در عین تلاش برای ایجاد ارتباط بین دولت و مردم

- انعکاس دیدگاهها و انتظارات مردم و محرومین جامعه.

وی در شماره نخست مرآت الاخبار، انگیزه خود را از انتشار این هفته نامه به زبان فارسی، چنین شرح داده بود که زبان انگلیسی در تمامی نقاط کشور قابل فهم نیست و کسانی که با این زبان آشنا نیستند یا برای کسب اطلاعات به دیگران مراجعه می کنند و یا کاملاً ناآگاه باقی می مانند؛ اما زبان فارسی توسط همه اقشار جامعه قابل درک است.

وقتی دولت انگلیس فرمان مطبوعات محلی هند را در ۱۸۲۳ با هدف کنترل و مهار مطبوعات وضع نمود، راجا تعطیلی نشریه را عزت مندانه تر از قبول مقرراتی دانست که از نظر وی اهانت آمیز بودند و لذا انتشار مرآت الاخبار را در حالی که به اولین سالگرد تأسیس آن نزدیک می شد، به نشانه اعتراض متوقف نمود. شاید بتوان این اقدام تاریخی را اولین صدای اعتراض به محدودسازی آزادی مطبوعات در تاریخ روزنامه نگاری برشمرد.

دو هفته قبل از آغاز انتشار مرآت الاخبار، نشریه دیگری به نام «جام جهان نما» به زبان اردو شروع به انتشار کرده بود که اولین نشریه اردو زبان محسوب می شود. اما به خاطر اقبال عموم به زبان فارسی، از ۱۶ می ۱۸۲۲ ویژه نامه فارسی زبان جام جهان نما نیز شروع به انتشار کرد که به تدریج جای نسخه اردو زبان آن را گرفت و به عنوان دومین روزنامه فارسی زبان، تا سال ۱۸۷۶ به انتشار ادامه داد. هم اکنون نسخه هایی از جام جهان نما در موزه آرشیو ملی هند موجود است.

پیوندهای تاریخ روزنامه‌نگاری ایران و هند

سپس، نشریات چند زبانه یا تک زبانه فارسی زبان بیشتری پای به عرصه مطبوعات نهادند که برخی از مشهورترین آنها «شمس‌الخبار» (۱۸۲۳)، «اخبار سیرامپور» (نسخه تمام فارسی سماچار درپن که قبلاً مورد اشاره قرار گرفت - ۱۸۲۸)، «آئینه اسکندر» (۱۸۳۱)، «ماه عالم فروز» (۱۸۳۳)، «اگره اخبار» یا «زبدۃ‌الخبار» (۱۸۳۳)، «اخبار لودیانه» (۱۸۳۳)، «سلطان‌الخبار» (۱۸۳۵)، «مهر منیر» (۱۸۴۱)، «احسن‌الخبار» (۱۸۴۴)، «گلشن نوبهار» (۱۸۵۱)، «دوربین» (۱۸۵۳)، «شفیق» (۱۸۸۰)، «معلم شفیق» (۱۸۸۱)، «جبل‌المتین» (۱۸۸۸)، «سیدالخبار» (۱۸۸۸) و... را می‌توان نام برد.

بنابر پژوهش‌های جامعی که توسط سیدفرید قاسمی، محقق تاریخ مطبوعات ایران صورت گرفته، طی قریب یک و نیم قرن فاصله زمانی بین نشر نخستین ستون فارسی در مطبوعات جهان تا انقراض قاجار، بیش از ۲۰۷ عنوان نشریه فارسی برون‌مرزی در ۱۸ کشور جهان انتشار یافته که هندوستان با ۶۵ عنوان، با اختلاف زیادی در صدر آنها قرار دارد. این ۶۵ نشریه در ۱۰ شهر هند منتشر می‌شدند که در صدر آنها کلکته ۲۸ عنوان، بمبئی ۱۲، دهلی ۶، حیدرآباد دکن ۴ و شش شهر دیگر هم هر کدام یک عنوان روزنامه را به خود اختصاص داده‌اند.

زبان فارسی، علاوه بر کاربرد عمومی آن، تنها زبانی بود که در دادگاهها و مراودات مالی در هندوستان رسمیت داشت و لذا انگلیسیها مجبور بودند برای پیشبرد تمامی امور تجاری و حقوقی خود مترجمان زبان فارسی را در کلیه دفاتر کمپانی هند شرقی به کار گیرند. لذا مدیران ۱۵ کمپانی هند شرقی در لندن در سال ۱۸۳۷ با وضع و اعلام قانون شماره ۲۹ درباره «زبان بومی»^{۱۶}، زبان رسمی هند را از فارسی به انگلیسی تغییر داد و کاربرد زبان فارسی در ادارات دولتی را ممنوع اعلام کرد.^{۱۷} دقیقاً از همین زمان یعنی پانزده سال پس از آغاز انتشار اولین هفته‌نامه فارسی زبان در کلکته، پیش شماره نخستین نشریه ادواری فارسی ایران به نام «کاغذ اخبار» توسط میرزا صالح شیرازی کازرونی منتشر گردید که انتشار آن تا ۳ سال ادامه یافت.

در مقابل برکتی که سرزمین هند برای روزنامه‌نگاری فارسی و مطبوعات ایران داشته است، برخی روزنامه‌نگاران فرهیخته ایرانی تبار را نیز می‌توان در شمار بنیانگذاران نهضت استقلال هند و پاکستان ذکر کرد. یکی از این افراد، «مولوی محمدباقر» است که از اولین شهدای جامعه روزنامه‌نگاری در نهضت استقلال هندوستان محسوب می‌گردد. وی نشریه‌ای به نام «دهلی اردو اخبار» را از سال ۱۸۳۷ و به زبان اردو منتشر می‌ساخت که نقش به‌سزایی در پیدایش جنبش استقلال‌خواهی داشت و انتشار آن تا زمان اولین جنبش استقلال‌طلبانه هند در سال ۱۸۵۷ ادامه یافت (گلشن نوبهار نیز در همان ایام جنبش استقلال، در پی انتشار دو طنز سیاسی انتقادی توقیف گردید). مولوی محمدباقر سرانجام به خاطر چاپ گزارشها و مقالاتی که باعث تحریک مردم علیه

حکومت استعماری انگلیس در هندوستان می‌شد، بازداشت و تیرباران گردید. هم‌اکنون ۱۷ شماره از حدود یکهزار شماره این روزنامه اردو زبان، در آرشیو ملی هند محفوظ است. جنبش استقلال هند همچنین تأثیر مستقیمی از مبارزات و روشنگریهای سید جمال‌الدین اسدآبادی پذیرفته بود.

جوهر لعل نهرو از وی به عنوان بزرگترین اصلاح‌طلب قرن نوزدهم نام برده است. مولانا ابوالکلام آزاد، متفکر مبارز هندی نیز در اندیشه‌ها و نوشته‌های خود، تحت تأثیر مکتب فکری سیدجمال‌الدین بوده و در نوشته‌های خود از تأثیر افکار سید جمال‌الدین در بیداری مردم هند به دفعات اشاره کرده است.^{۱۸}



سیدجمال‌الدین اسدآبادی

سید جمال‌الدین اسدآبادی، در مسیر رسالت همیشگی خود در مبارزه با استعمار، توجه ویژه‌ای به مبارزه مطبوعاتی داشت. وی در سال ۱۸۸۱ (در دوران اقامت در حیدرآباد)، یکی از مریدان جوان خود به نام «محب حسین» را تشویق به تأسیس یک مجله دوزبانه فارسی - اردو به نام «معلم شفیق» نمود که از ویژگیهای بارز آن، روشنگری علیه استعمار انگلیس بود. مقالات فارسی آن را خود سید جمال می‌نوشت و ترجمه مقالات او به زبان اردو نیز در آن منتشر می‌شد. دیری نپایید که سیدجمال از هند تبعید، و نشریه معلم شفیق نیز توقیف شد. رسالت دیگری که سیدجمال در هند دنبال می‌کرد، مقابله علمی با اندیشه‌های مخالف عرفان و فلسفه و رد فلسفه‌های

مادی بود. «رساله نیچریه» که در ماه رمضان ۱۲۹۸ در رد تفکرات مادی و الحادی رایج در سراسر هند آن زمان به چاپ رسید و همچنین مقاله معروف «فوائد فلسفه» که در شماره دهم معلم شفیق به چاپ رسید، از این دست آثار او محسوب می‌گردد.

سید پس از اخراج از خاک هند، به فرانسه رفت و از ۱۵ جمادی‌الاول ۱۳۰۴ هجری قمری (۱۸۸۴ م.) روزنامه هفتگی «عروة الوثقی» را با همکاری شیخ محمد عبده به زبان عربی منتشر نمود

که سنگ بنای نخستین نهضت فراگیر شرق معرفی شده است. این روزنامه در واقع، ارگان همان تشکیلات سری عروه بود که او در حیدرآباد بنا کرده بود و بخش عمده هزینه‌های آن نیز از سوی طرفداران سید در هندوستان تأمین می‌شد. با انتشار این مجله، نفوذ سیدجمال در هند به حدی رسید که جوانان مسلمان طرفدار مبارزه با استعمار، وی را به عنوان رهبری برای جنبش استقلال می‌شناختند. لذا وقتی دولت انگلیس از ارتباط مادی و فکری روشنفکران نقاط مختلف دنیا با عروه‌الوثقی مطلع شد، ورود آن را به هند، مصر و سودان ممنوع کرد، رابطه پستی سیدجمال در پاریس با هند را از طریق دولت فرانسه قطع نمود و حتی کسانی که نسخه‌ای از این روزنامه را داشتند، به پرداخت جریمه نقدی محکوم می‌کرد. این شرایط، در حالی که تنها هجده شماره از عروه‌الوثقی منتشر شده بود، منجر به تعطیلی آن شد. در همین مدت کوتاه، دیگر روزنامه‌های هند و ایران نیز ترجمه مقالات آن را چاپ می‌کردند.

سید جمال در لندن هم با روزنامه «قانون» میرزاملکم خان و «مجله معاصر» همکاری داشت و مقالات او در روزنامه‌های مختلف هند از جمله معلم شفیق، «سیدالانخبار» و «مفرح‌القلوب» منتشر می‌شد. با توجه به فضای سیاسی بسته ایران در عصر قاجار، عمده مطبوعات ایران در خارج کشور به چاپ می‌رسیدند که در این میان هند به عنوان مهم‌ترین پایگاه مطبوعات جنبش مشروطه ایران شناخته می‌شود.

یکی از مهم‌ترین روزنامه‌های تأثیرگذار در برقراری اساس مشروطه در ایران، «حبل‌المتین» بود که در تاریخ ۱۰ جمادی‌الثانی ۱۳۱۱ هجری قمری (۱۸۸۸م.) توسط آقا سید جلال‌الدین حسینی کاشانی (متخلص به ادیب که بعداً ملقب به



سیدجلال‌الدین حسینی کاشانی (مؤیدالاسلام)

«مؤیدالاسلام» شد) و به تشویق سید جمال‌الدین اسدآبادی، در شهر کلکته تأسیس گردید و پس از چندی به بزرگترین مؤسسه مطبوعاتی فارسی جهان در روزگار خود تبدیل گردید. خانواده کاشانی‌ها سالها در هندوستان زندگی کرده و بین ایران و هند در رفت و آمد بودند.

سید جلال‌الدین کاشانی قبل از انقلاب مشروطه به هندوستان رفته و تألیفاتی هم به زبان انگلیسی داشت.

در سال ۱۳۰۴ هجری قمری که سید جمال در راه عزیمت از بصره به اروپا، وارد بوشهر شد و مورد استقبال تعدادی از علما و طلاب قرار گرفت، سید جلال‌الدین کاشانی نیز با او ملاقات نموده، شیفته وی شد. سید جمال از همان زمان ادیب را تشویق به تأسیس روزنامه در هند و مبارزه با استعمار کرد.

از آنجا که جبل‌المتین در خارج از ایران منتشر می‌شد، ظلم و فساد دربار ایران را با جسارت و صراحت مورد حمله قرار می‌داد و مؤیدالاسلام به منظور ایجاد همبستگی بین روحانیت و مطبوعات، به عنوان دو رکن مهم مبارزه، تا ده سال متوالی هر هفته ۵۰۰۰ نسخه از آن را به صورت رایگان برای علمای نجف و ایران و روشنفکران کشورهای مختلف آسیا و اروپا ارسال می‌نمود؛ هر چند که ورود این روزنامه به ایران رسماً ممنوع بود و با زحمت فراوان به دست گیرندگان می‌رسید.

خطیبان مشروطه‌خواه، همچون سید جمال و ملک‌المتکلمین نیز در سخنرانیهای خود، برای اشاره به روزنامه‌هایی چون جبل‌المتین از عبارت «مطبوعات مقدس» استفاده می‌کردند. در دوران صدارت امین‌السلطان (اتابک اعظم)، که از تاریکترین دوره‌های تاریخ روزنامه‌نگاری در ایران محسوب می‌گردد، به دستور اتابک از ورود تمام مطبوعات خارج از کشور به ویژه جبل‌المتین تا چهار سال جلوگیری به عمل آمد.

فعالیت مؤیدالاسلام علیه دولت استبدادی حاکم در ایران به جایی رسید که باقر عظیمی، سرکنسول وقت ایران در هند طی گفتگویی با وی، مغایرت مندرجات جبل‌المتین را با مصالح سیاسی دولت ایران به وی گوشزد نمود.

نهایتاً حاکمان انگلیسی هند که خود از مبارزات خستگی‌ناپذیر مؤیدالاسلام به ستوه آمده بودند، تصمیم به اخراج مؤیدالاسلام از هندوستان گرفته و دلیل آن را تلاش وی جهت تیره نمودن روابط ایران و هند عنوان کردند. این روزنامه برای مدت هشت سال از طرف دولت هندوستان توقیف شد و پس از رفع توقیف، تا آذر ۱۳۰۹ (۱۹۳۰ م.) که مؤیدالاسلام در تهران از دنیا رفت، انتشار آن استمرار داشت. البته در سالهای آخر، به علت نابینایی مؤیدالاسلام، دختر دوم او، فرح‌السلطان به عنوان دبیر ثانی روزنامه، اداره آن را بر عهده داشت.

میرزا سیدحسین کاشانی، برادر کوچکتر مؤیدالاسلام، که یاور او در این مسیر بود، از سال ۱۳۲۵ هجری قمری انتشار جبل‌المتین را به صورت روزانه در تهران نیز آغاز نموده بود. این روزنامه با توجه به اوضاع بحرانی کشور، بویژه تهران، در سالهای نخست مشروطیت، پس از چند



بار توقیف و تعطیلی، سرانجام در ماه رجب ۱۳۲۷ به دستور اتابک اعظم توقیف شد و میرزا حسن به زندان افتاد. میرزا حسن پس از آزادی از زندان به کلکته رفت و در آنجا به انتشار روزنامه «آزاد» و درج مقالات تندى علیه اتابک و مظفرالدین شاه در آن پرداخت. وی این روزنامه را به صورت رایگان برای مشترکین خود در ایران ارسال می‌کرد.

جبل‌المتین که مجموعاً حدود چهار دهه سرسختانه به فعالیت و مبارزه ادامه داد، در کنار روزنامه چهارمنا (چاپ اسکندریه و سپس قاهره) به عنوان پایداریترین نشریه‌های فارسی زبان برون‌مرزی ایران شناخته می‌شد.

جبل‌المتین از جمله روزنامه‌هایی است که از سوی شورای ساماندهی میراث مطبوعات ایران گردآوری و تکثیر گردیده و هم‌اکنون در ۲۶ مجلد در کتابخانه ملی و سایر کتابخانه‌های بزرگ کشور موجود می‌باشد.

مؤیدالاسلام هم‌چنین روزنامه «مفتاح‌الظفر» را نیز که حاوی مقالات ریاضی و مطالب علمی به زبان فارسی بود، در سال ۱۳۱۵ هجری قمری در کلکته تأسیس نمود که مدیریت آن با میرزا سیدحسن بود. این اشاره نیز خالی از لطف نیست که انجمن معروف به «بزم ایران»^{۱۹} که در تاریخ ۲۷ آگوست ۱۹۴۴ در شهر کلکته تأسیس شد، از سال ۱۹۴۷ فصلنامه دوزبانه‌ای را به نام «آیندو - ایرانیکا»^{۲۰} یا «مجله روابط فرهنگی هند و ایران» تأسیس نمود که اکنون پس از گذشت شصت سال، همچنان بخشی از آن به زبان فارسی می‌باشد. این مجله (غیر از فصل‌نامه «قند پارسی» که توسط مرکز تحقیقات فارسی راینی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در دهلی‌نو چاپ می‌گردد)، از آخرین نشانه‌های حیات زبان فارسی در مطبوعات هند محسوب می‌گردد.

Indo-Iranica

THE QUARTERLY ORGAN OF THE IRAN SOCIETY

مجله روابط فرهنگی هند و ایران

Volume
Fifty Nine

March
2006

Number
1

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی



IRAN SOCIETY

12 DR. M. ISHAQUE ROAD
KOLKATA - 700 016

منابع

- "Chapter VI: Journalism", Report of the Committee for Promotion of Urdu, Ministry of Human Resource Development (Government of India), New Dehli, 1975).
- Asadi, saeid, "Kolkata, A Bridge between the Iranian and Indian Press", Phoenix (Quarterly), vol. III, No. 2, New Dehli, August 2007, pp 14-15.
- Nehru, Jawaherlal, The Discovery of India, Penguin Books, India, 2004 (1st Publication: 1946).
- Ray, G. N., (Inaugural Address), Two-Day Seminar on "Media and the Law", University of Rajasthan, 27th May 2006.
- Sen, Keshub Chunder, "Chapter 6: The Brahmo Somaj or Theism in India", edited by Suresh K Sharma & Usha Sharma, Cultural and Religious Heritage of India, Vol. 8, Mittal Publications, New Delhi, 2004.
- Ullah, Rizwan, "Mission lost in wilderness", Milli Gazette, vol. 2, No. 14, New Delhi, 15/072001, at: <http://www.milligazette.com/Archives/15072001/Art5ts.htm>.
- ۱۱۱ - امین، محمد، «راجا رام موهان رای و مرآت الاخبار»، مجله روابط فرهنگی هند و ایران (Indo-Iranica)، جلد ۵۹، شم ۱، کلکته، مارس ۲۰۰۶، صص ۲۳ - ۱۲.
- توکلی، عبدالحسین، «روزنامه‌های فارسی زبان شبه قاره هند»، روزنامه ایران، سال هشتم، شماره‌های ۲۳۴۸، ۲۳۵۵ و ۲۳۶۲، تهران، ۱۳، ۲۰ و ۲۷ دی ۱۳۸۱.
- <http://iran-newspaper.com/1381/811013/html/dialog.htm>
- <http://iran-newspaper.com/1381/811020/html/dialog.htm>
- <http://iran-newspaper.com/1381/811027/html/dialog.htm>
- ذاکر حسین، عبدالرحیم، مطبوعات سیاسی ایران در عصر مشروطیت، دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۶۸.
- قاسمی، سیدفرید، سرگذشت مطبوعات ایران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت ارشاد، تهران، ۱۳۸۰.
- قاسمی، سیدفرید، «مطبوعات برون‌مرزی ایرانیان»، همشهری آنلاین، ۸۶/۱۰/۴: <http://www.hamshahri.net/News/?id=23717>
- محیط طباطبایی، سیدمحمد، تاریخ تحلیلی مطبوعات ایران، انتشارات بعثت، تهران، ۱۳۷۵.
- معاونت خدمات مدیریت و اطلاع‌رسانی دفتر رئیس‌جمهور، اسنادی از مطبوعات و احزاب

دوره رضاشاه، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۸۰.
- موثقی، سیداحمد، سید جمال‌الدین اسدآبادی مصلحی متفکر و سیاستمدار، بوستان کتاب قم، قم، ۱۳۸۰.
- نقوی، علی‌محمد، «سیری در اندیشه‌های اسلامی: سید جمال‌الدین اسدآبادی»، مجموعه مقالات فرهنگی ایران و هند، الهدی، تهران، ۱۳۸۵، صص ۷۰ - ۱.

پانوشتها:

۱۱۲

* کارشناس ارشد مطالعات منطقه‌ای (وابسته مطبوعاتی سابق سفارت جمهوری اسلامی ایران در هندوستان).

- 1- Sir Charles Wilkins.
- 2- Hughli.
- 3- Kolkata (Calcutta).
- 4- William Bolts.
- 5- James Augustus Hickey.
- 6- Bengal Gazette.
- 7- Calcutta General Advertizer.
- 8- Warren Hastings.
- 9- India Gazette.
- 10- Calcutta Gazette.
- 11- Francis Gladwin.
- 12- Samachar Darpan.
- 13- Raja Rammohan Roy.
- 14- Brahmū Samaj/ Brahmō Somaj.
- 15- Court of Directors.
- 16- Vernacular Language.

۱۷- برای مطالعه در مورد انگیزه‌های استعماری این قانون، رجوع شود به مقاله «فرینا میر» استاد تاریخ دانشگاه

میشیگان در: <http://ier.sagepub.com/cgi/content/abstract/43/4/395>

۱۸- ابوالکلام آزاد در سال ۱۹۱۲ مجله «هلال» را منتشر کرد که در آن استعمار انگلیس را مورد انتقاد سخت قرار می‌داد و به زندانی شدن او در سال ۱۹۱۴ انجامید. وی حدود ۶ سال در زندان بود و در این مدت، موفق به تألیف

پیوندهای تاریخ روزنامه‌نگاری ایران و هند

تفسیر قرآن در ۱۵ جلد گردید. ابوالکلام پس از آزادی از زندان، دست به انتشار مجله «بلاغ» زد. وی نقش بارزی در نهضت استقلال داشت و پس از استقلال، اولین وزیر معارف در کابینه جواهر لعل نهرو شد.

19- Iran Society.

20- Indo-Iranica.

